

УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ

**ВІСНИК
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ**

**Збірник наукових праць
Випуск 14 (27)**

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Державний вищий навчальний заклад
«Університет менеджменту освіти»

**ВІСНИК
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ**

*Збірник наукових праць
Випуск 14(27)*

*Внесений до переліку наукових фахових
видань у галузі педагогічних наук
рішенням президії Вищої атестаційної
комісії України
від 26.05.2010 р. № 1-05/4*

*Внесений до переліку наукових фахових
видань у галузі психологічних наук
рішенням президії Вищої атестаційної
комісії України
від 01.07.2010 р. № 1-05/05*

Київ
АТОПОЛ ГРУП
2015

УДК 378.091.046-021.68: [37.0+159.9] (082)

ББК 74р.я43+88я43

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія КВ № 16450-4922ПР від 11 березня 2010 р.

Головний редактор

В. В. Олійник — доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України.

Заступники головного редактора:

Л. М. Сергеєва — доктор педагогічних наук, професор;

Є. Р. Чернишова — доктор педагогічних наук, професор.

Редакційна колегія:

О. Л. Ануфрієва — кандидат педагогічних наук, доцент; **Н. М. Бібік** — доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України; **О. І. Бондарчук** — доктор психологічних наук, професор; **М. І. Борищевський** — доктор психологічних наук, професор; **Н. Ю. Волянюк** — доктор психологічних наук, професор; **Г. А. Дмитренко** — доктор економічних наук, професор; **М. Б. Єстух** — доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України; **Л. М. Карамушка** — доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України; **Н. І. Клокар** — доктор педагогічних наук, доцент; **П. В. Лушин** — доктор психологічних наук, професор; **В. І. Маслов** — доктор педагогічних наук, професор; **В. В. Москаленко** — доктор філософських наук, професор; **В. Ф. Паламарчук** — доктор педагогічних наук, професор; **О. М. Псхота** — доктор педагогічних наук, професор; **Н. Г. Протасова** — доктор педагогічних наук, професор; **В. І. Пуцов** — кандидат педагогічних наук, почесний професор; **М. І. Романенко** — доктор філософських наук, професор; **О. С. Снісаренко** — кандидат педагогічних наук, доцент; **Т. М. Сороchan** — доктор педагогічних наук, професор; **В. О. Татенко** — доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України.

Технічний редактор: Я. Васильченко

Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. / Ун-т менедж. освіти НАПН України ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. — К., 2005. — Вип. 14(27) / голов. ред. В. В. Олійник. — К. : АТОПОЛ ГРУП, 2015. — 260 с.

У збірнику висвітлюються актуальні наукові проблеми педагогіки і психології професійної підготовки. Представлено спектр питань з історії педагогіки, методології освіти, теоретико-методичних аспектів навчання та виховання, формування професійних компетентностей, психології особистісного розвитку, підвищення якості освіти.

Збірник становить інтерес не лише для науковців, а й для педагогічних працівників вищої школи, керівників, науковців, методистів, педагогів системи післядипломної освіти, практичних психологів.

ББК 74р.я43+88я43

Затверджено вченого радою

ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

(протокол № 4 від 20 травня 2015 р.)

© ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2015

ЗМІСТ

Відомості про авторів	5
------------------------------------	----------

Педагогіка

Барабаш О. Д., Глиннянюк Н. В. Формування лідерських якостей керівника загальноосвітнього навчального закладу (з досвіду розроблення та впровадження спеціальної програми навчання для керівників)	7
Бевз Г. М., Вірковський В. П., Корець А. Й. Моделі аналізу надання освітніх послуг для дітей в умовах децентралізації	22
Булгакова Т. М. Методи і засоби художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх школах України другої половини ХХ століття	32
Дмитренко Г. А., Саподков В. Т. Інноваційна методологія модернізації національної системи освіти в контексті ідеології еколо-діноцентризму	41
Кириченко І. І., Байрак А. О. Розвиток державного управління як галузі освіти — шлях до підготовки управлінської еліти	52
Кравченко Г. Ю. Забезпечення якості адаптивного управління розвитком кафедральної системи інститутів післядипломної педагогічної освіти	63
Лук'яненко Г. В. Прогностичний аналіз морального виховання старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах України другої половини ХХ століття	73
Майстренко Т. В. Теоретичні аспекти розвитку неперервної освіти педагогів	82
Махотин Д. А. Перспективы развития технологического образования в России	91
Молчанова А. О. Педагогічні аспекти підготовки конкурентоздатного фахівця в умовах післядипломної освіти: концептуальні засади	101
Наконечна Н. В. Організаційна культура як соціально-психологічне явище	111
Сіданіч І. Л. Гуманізація духовно-морального виховання дітей у вітчизняній школі: внесок В. О. Сухомлинського	123
Скрипник М. І. Парадигмальні засади психолого-педагогічної підготовки науково-педагогічних працівників	136
Федорець В. М. Аналіз ідеологічних і методичних передумов розвитку неврозу в контексті формування здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури	146

<i>Черпак Ю. В.</i> Вітчизняні з'їзди з освіти як вияв консолідації педагогічної громадськості у розвитку фізичного виховання дітей та молоді (кінець XIX – початок ХХ ст.)	176
<i>Шалашова М. М.</i> Профессиональное развитие педагогических работников: сложившаяся практика и пути модернизации	188

Психологія

<i>Бевз Г. М.</i> Теоретичний аналіз підходів до вивчення сім'ї замінного догляду за дитиною як праці	197
<i>Жебелєва П. В.</i> Аналіз сучасних психологічних підходів до розуміння феномену «соціально-психологічне проектування»	206
<i>Зоріна В. І.</i> Аналіз результатів емпіричного дослідження особистісного розвитку підлітка в залежності від ідеального образу дорослого	218
<i>Пастух Л. В.</i> Особливості поведінкової складової сензитивності практичних психологів системи освіти	230
<i>Торба Н. Г.</i> Антиінноваційні бар'єри у професійній діяльності педагога та шляхи їх подолання	241
<i>Філь О. А.</i> Психологічна культура конкуренції фахівців	250

УДК 355.233.2:796 «18/19»

Черпак Юрій Васильович,
методист НМЦ гуманітарної освіти та виховання
Інституту післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
асpirант

**ВІТЧИЗНЯНІ З'ЄДИ З ОСВІТИ ЯК ВИЯВ КОНСОЛІДАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ГРОМАДСЬКОСТІ У РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
ТА МОЛОДІ (КІнець XIX – початок ХХ ст.)**

Анотація. У статті проаналізовано внесок вітчизняних з'єдів з освіти у спадок розвитку фізичного виховання учнівської молоді наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., зокрема розкрито їх особливості та періоди проведення, звернено увагу на різницю між курсами та з'їздами, вказано на з'їди (педагогічні, вчительські, з'їди з народної освіти, земські з'їди, медичні, Пироговські з'їди, з'їди з експериментальної педагогіки тощо), що проходили на підросійських землях, та на роль земств в їх організації, частково наведено резолюції педагогічного з'їду 1916 р. у Києві, наголошено, що педагогічні курси-з'їди 1960–1970 рр. сприяли пошуку найефективніших форм організації та методів роботи освітніх закладів, методик викладання навчальних предметів тощо, а також вирішенню насущних проблем фізичного виховання дітей та молоді.

Ключові слова: фізичне виховання, педагогічні з'їди, вчительські курси.

Черпак Юрій Васильович

**ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ СЪЕЗДЫ ПО ОБРАЗОВАНИЮ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ
КОНСОЛИДАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ОБЩЕСТВЕННОСТИ В
РАЗВИТИИ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ
(КОНЕЦ ХІХ – НАЧАЛО ХХ В.)**

Аннотация. В статье проанализирован вклад отечественных съездов по образованию в дело развития физического воспитания учащейся молодежи в конце XIX – начале XX в., в частности раскрыты их особенности и периоды проведения, обращено внимание на разницу между курсами и съездами, указаны съезды (педагогические, учительские, съезды по народному образованию, земские съезды, медицинские, Пироговские съезды, съезды по экспериментальной педагогике и др.), которые проходили на подруссских землях, и роль земств в их организации, частично приведены резолюции педагогического съезда 1916 г. в Киеве, отмечено, что педагогические курсы-съезды 1960–1970 гг. способствовали поиску самых эффективных форм организации и методов работы образовательных учреждений, методик преподавания учебных предметов и т. п., а также решению насущных проблем физического воспитания детей и молодежи.

Ключевые слова: физическое воспитание, педагогические съезды, учительские курсы.

Cherpak Yuri Vasilevich

DOMESTIC CONGRESSES EDUCATION AS A SIGN OF CONSOLIDATION IN THE PUBLIC TEACHING OF PHYSICAL EDUCATION OF CHILDREN AND YOUTH (END OF XIX – XX CENTURIES)

Annotation: The article analyzes the contribution of local congresses on education in the development of physical education students in the late XIX – early XX century. In particular the disclosure of their features and the period of, paid attention to the difference between the courses and congresses, conventions listed (teaching, teachers, congresses for public education, Zemstvo congresses, medical, Pirogov congresses, conventions on experimental pedagogy, etc.), which took place on the Russian lands and the role Zemstvos in their organization, partly given resolution Pedagogical Congress 1916 in Kiev, noted that teacher training courses congresses 1960–1970, contributed to the search for effective forms of organization and methods of work of educational institutions, teaching methods and subjects, etc., as well as the solution of urgent problems of the physical education of children and youth.

Key words: physical education, pedagogical congresses, teacher training

История профессии

Актуальність теми дослідження. Вітчизняна педагогіка панрикінці XIX — у перші десятирічтя ХХ століття характеризується переважно суперечностями між традиційним, офіційним ставленням до виховання в дусі «самодержавства, православ'я, народності» і підходами, орієнтованими на досягнення західної педагогіки і досвід реформування європейської школи. Водночас, незважаючи на негативні вияви у розвитку вітчизняної освіти, її були притаманна гуманістична спрямованість та рух у напрямі демократизації освіти. Зміни у ставленні до особистості дитини, її інтересів і потреб, прагнення досягнути її внутрішній світ, створити умови для всебічного розвитку виявлялися у різних педагогічних течіях зазначеного періоду. Саме в цей час було започатковано одну з важливих форм громадсько-педагогічного руху — педагогічні курси та з'єднання на повітовому, губернському і загальноросійському рівнях, які виконували роль тимчасових науково-педагогічних центрів і були засобом консолідації науково-педагогічних сил.

Перші в імперії педагогічні з'їзди, які почали проводити саме в підросійській Україні, відіграли важливу роль у виробленні титу народної школи, методики її роботи, виявленні і вирішенні проблем, пов'язаних із становленням системи освіти⁷. Крім того, з'їзди в Україні вирізнялися більшою демократичністю і свободою висловлення думок, ніж подібні зібрання у центральних регіонах Росії⁸.

За визначенням видатного теоретика і практика в галузі педагогіки другої половини XIX ст., одного з ініціаторів проведення зібрань педагогів-теоретиків і вчителів-практиків М. Бунакова, з'їзд — це «зібрання осіб, які роблять одну й ту саму

¹ Вдовенко В. В. Проблеми початкової освіти України з роботі педагогічних ліцеїв: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 / В. В. Вдовенко. — К.: 2005. — 19 с. — С. 5.

² Бакія ІІ. Учителські зібрання та курси на Україні у 20-ті роки ХІХ ст. [онлайн-ресурс] / ІІ. Бакія. — Режим доступу : <http://library.iberis.org.ua/ibiblio/ibiblio/fles/bakii/bakii.htm>. Сторінка 215. pdf.

справу, мають бажання стилкуватися між собою з метою обміну досвідом, спостереженнями, роздумами та висновками в інтересах суспільної справи, разом вирішують проблемні питання, непорозуміння та ускладнення, аналізують шляхи можливого удосконалення сучасної справи⁵. На таких зібраннях, як правило, розглядалися конкретні акутальні дидактичні та методичні питання, злободенні організаційно-педагогічні проблеми тощо.

З'їзди народних вчителів відігравали істотну роль у розвитку народної освіти і педагогічної думки Імперії. Матеріали цих з'їздів вражають і напруженістю пристрастей, і неординарним вирішенням проблем народної освіти, і глибокою вірою в її значущість.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Перші публікації про організацію та проведення педагогічних з'їздів у Російській імперії з'явилися наприкінці XIX — на початку ХХ століття. Автори цих публікацій — педагоги С. Бобрівський, М. Бунаков, І. Деркачов, М. Іванов, І. Калінін, Г. Кречетов, М. Лавровський, В. Нікольський, М. Чехов та ін. — були безпосередніми організаторами чи учасниками з'їздів, що пояснює певну суб'єктивність їхніх висловлювань. Крім названих освітян, варто згадати й таких корифеїв, як К. Ушинський, Д. Тихомиров, А. Корф, які пролагували передові за змістом виховні концепції, ідеї, розширювали й оновлювали зміст шкільного навчання, вдосконалювали його форми.

Фрагментарно питання діяльності педагогічних з'їздів висвітлено у працях Ш. Ганеліна⁶, А. Ососкова²⁵ та ін. У працях Е. Дніпровської¹² досвід проведення педагогічних з'їздів вивчено у контексті дослідження розвитку прогресивної педагогічної думки й об'єднання демократичного вчительства. Витоки педагогічних з'їздів у Російській імперії досліджено А. Вежлевим⁸. Публікації сучасних дослідників переважно фрагментарно торкаються розглядуваного питання і не дають можливості повною мірою оцінити масштаби роботи з організації і проведення з'їздів для обговорення першочергових освітянських проблем і завдань.

⁵ Бунаков Н. Как я стал и перестал быть «кузнецем учителей» / Н. Бунаков. — СПб. : Тип. Т-ва «Общественная польза», 1905. — 160 с. — С. 100.

⁶ Ганелин Ш. И. очерки по истории средней школы в России во 2-й половине XIX века / Ш. И. Ганелин. — М. : Учпедгиз, 1954. — 303 с.

²⁵ Ососков А. В. Начальное образование в дореволюционной России (1861–1917 гг.): учеб. пособие для пед. институтов / А. В. Ососков. — М. : Просвещение, 1982. — 208 с.

¹² Дніпров Э. Д. Советская литература по истории школы и педагогики дореволюционной России 1918–1977 : бібліогр. указ. / Э. Д. Дніпров, Азая, пед. видук, ННІУ обсл. педагогіки — М. : ННІУ ОП, 1979. — 446 с.

⁸ Вежлев А. М. Учительские слеты и курсы в России (вторая половина 19 века) / А. М. Вежлев // Советская педагогика. — 1952. — № 1. — С. 35–46.

Питання і тематику проведення вчительських з'їздів у визначеній період побіжно розглядали у своїх працях Л. Бадія^{1,2,3}, Л. Березівська⁴, В. Вдовенко^{6,7}, Л. Корж¹⁸, Н. Олійник²⁴, Н. Петрошук²⁷, В. Тригубенко і Л. Несторенко²⁹.

Проте питання фізичного виховання учительської молоді на численних педагогічних та інших з'їздах, що проводилися з кінця XIX — у перші десятиліття ХХ ст., і досі не стали предметом ґрунтовного і всебічного вивчення. Отже, *метою* статті є виявлення специфіки вітчизняних з'їздів з освіти наприкінці XIX — на початку ХХ ст. та їх впливу на об'єднання педагогічної громадськості у розвитку фізичного виховання дітей та молоді.

Вислід основного матеріалу

З'їзи-курси 1970-х рр. у Російській імперії, маючи свою специфіку, переслідували дві мети: сприяли практичному відтворенню ідей, що викладалися в педагогічній і навчальній літературі, а також виконували функцію так званих дорадчих зібрань з актуальних питань шкільної справи. Мета педагогічних з'їздів, на думку Л. Держачова, тогочасного сімферопольського земського вчителя, одного з організаторів педагогічних з'їздів наприкінці XIX ст., полягала в тому, щоб: з'ясувати бажання вчителями-практиками, педагогами-науковцями, представниками громадськості тих чи інших просвітницьких проблем; підтримувати, оновлювати і поповнювати знання вчителів; спонукати їх до самоосвіти; зміцнювати зв'язок педагогічної науки і практики; розвивати корпоративний дух вчителів; надавати вчителям можливість для спілкування; привертати увагу влади, громадськості, самих вчителів до проблем народної освіти, пропонувати можливі шляхи їх вирішення²². При цьому організаційні основи вчительських з'їздів, вискладені в Положенні про з'їзи для вчителів народних шкіл під назвою «Про відкриття з'їздів для народних вчителів» (1870) і виданому до «Правил про тимчасові педагогічні курси для вчителів і вчительських початкових

¹ Бадія Я. А. Хронологія проведення земськими України літніх вчительських курсів (друга половина ХІХ — початок ХХ ст.) // Л. А. Бадія // Історико-педагогічний альманах — 2009. — № 1. — С. 81–87.

² Бадія Я. Учителські з'їзи та курси на Україні у 70-ті роки ХІХ ст. [електронний ресурс]. // Л. Бадія. — Режим доступу: http://library.uvri.org.ua/library_files/rada_pedagog_probl_sotsk_shkolu/23/usmink_25.pdf

³ Бадія Я. А. К. Д. Ушинський та М. О. Корії біблі джерел земської діяльності та піднесення кваліфікації парових вчителів [електронний ресурс] // Л. А. Бадія. — Режим доступу: <http://ukrconf.org/badya-la-kdushinsky-ta-mkoribilyu-dzherel-zemskoyi-dzialnosti-i-pidvivcheniya-kvalifikatsiyi-narodnih-vchiteliiv/>

⁴ Березівська Н. Д. Освітно-виховна діяльність Київських працівницьких товариств (друга половина ХІХ — початок ХХ ст.) // Л. Д. Березівська. — К : Монографія, 1999. — 191 с.

⁵ Вдовенко В. В. З'їзи народних вчителів України (1861–1920 рр.) як один із напрямків їх підвищеної освіти та підвищення навчально-методичного забезпечення у кобового процесу // В. В. Вдовенко // Онуклення змісту та форм дослідницької і початкової освіти України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. — Миколаїв, 2003. — С. 85–91.

⁶ Вдовенко В. В. Проблеми початкової освіти України в роботі педагогічних з'їздів : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.01 / В. В. Вдовенко. — К, 2005. — 19 с.

¹⁸ Корж Л. В. Остання діяльність земств Харківської губернії (в інні земства ХІХ — на початку ХХ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Л. В. Корж. — К, 1999. — 197 с.

²⁴ Олійник Н. А. Освітній діяльність земств Чернігівської губернії у другій половині ХІХ — на початку ХХ століття: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. А. Олійник. — Чернігів, 2008. — 236 с.

²⁷ Петрошук Н. Проблеми підвищення кваліфікації вчителів у роботі освітніх з'їздів України (кінець ХІХ ст.) [електронний ресурс] // Н. Петрошук // Педагогічний дискурс. — Режим доступу: http://ekbavu.kubg.edu.ua/3781/1/N_Petroshchuk_ED_16_IPO.pdf

²⁹ Тригубенко В. В. Освіта і педагогічна думка в Києві за тринадцять років (заг. пособ). / В. В. Тригубенко, Л. С. Несторенко. — К : ТОВ «Базир», 2002. — 369 с.

²² Мироненко В. В. Роль І. П. Держачева в організації першого съездов народних учителей в г. Семферополі в кінці ХІХ століття [електронний ресурс] // В. В. Мироненко. — Режим доступу: http://sevpu.bspu.edu/jspui/bitstream/123456789/5133/1/124_39.pdf

народних училищ, затверджених Міністром народної освіти 5 серпня 1875 р.»²³, були досить забюрократизованими.

Зібрання діячів освіти 1860–1870-х рр. мали комбінований характер курсів-з'їздів, перша частина яких була, власне, педагогічними курсами, або, за тогочасною термінологією, курсами підвищення кваліфікації, коли вчителям повідомлялася suma знань із загальноосвітніх дисциплін, педагогіки, методики навчання. Друга, заключна, частина, набувала ознак з'їзду, коли вчителі жваво обговорювали питання поліпшення роботи школи, свого становища, ухваливали відповідні постанови з цих питань. Масштабність такої форми підвищення кваліфікації вчителів була дуже популярною: тільки у 1871 р. зібрання вчителів народних шкіл відбулися у 48 повітових та губернських містах²⁴.

Саме комбінований характер курсів-з'їздів призвів до хибного ототожнення педагогічних курсів із педагогічними з'їздами. Проте ці зібрання принципово різнилися своїми завданнями та організацією: педагогічні курси мали на меті поліпшення загальноосвітнього, педагогічного і методичного рівня вчителів: «Потік інформації тут іде тільки згори вниз у вигляді передання певної суми знань, порад, вказівок від організаторів заходу, лекторів до вчителів. На курсах не відбувалося обговорення проблемних питань розвитку освіти, вдосконалення методів роботи школи, становища вчителів. Курси не ухваливали жодних рішень і резолюцій з цих питань»⁷. Нагомість для з'їздів характерне жваве обговорення самими вчителями тих чи інших педагогічних або освітянських проблем, ухвалення на основі обговорення тих чи інших заяв, клопотань, рекомендацій тощо. На всеросійських з'їздах, що проходили наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст., було озвучено практично всі, іноді протилежні й суперечливі педагогічні ідеї й вимоги того часу.

Проведення перших вчительських з'їздів, які, за даними В. Вдовенко, проходили на підросійських землях у Харківському навчальному окрузі ще з 1861 р.⁷, збіглося в часі зі сплеском великих сподівань на місіонерську функцію освіти. Вчительські з'їзди не лише привертали до себе увагу представників прогресивної частини суспільства, а й змушували владу з пересторогою ставитися до них, що призвело до повної їх заборони 1885 року. Але прогресивно налаштовані освітяни вже відчули потребу у подібному спілкуванні, тому діалог між вчителями-практиками, педагогами-науковцями, громадськістю й владою тривав навіть під час офіційної заборони з'їздів на курсах, які набували форми педагогічних нарад чи з'їздів, на інших напівофіційних та неофіційних заходах⁷.

У своєму дослідженні В. Вдовенко⁷ на основі аналізу якісних і кількісних змін, що відбувалися в системі організацій і проведення педагогічних з'їздів, впливу на неї

²³ Настольная книга по народному образованию: законы, распоряжения, приказы, инструкции, указы, статистические сведения и право школьному и внешкольному образованию народа: пособие для земских и город. обществ, учреждений, директоров и инспекторов народных училищ, учреждений и лиц духовно-учебного ведомства, народных учителей и других деятелей по народному образованию: состав. Г. Фальборком и В. Чарнопуским: в 4-х т. / ред-корс. Г. А. Фальборк, В. И. Чарнопуский. — СПб.: Типо-литография Б. М. Вольфа, 1899—1911. — Т. 2. — С. 1472.

²⁴ Рижкова М. С. Педагогічні з'їзди та курси як форма підвищення кваліфікації вчителів (початок ХХ століття) [електронний ресурс] / М. С. Рижкова. — Режим доступу:

<http://eropдра.edu.ua/jspui/handle/123456789/3346>

⁷ Вдовенко В. В. Проблеми початкової освіти України в роботі педагогічних з'їздів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 / В. В. Вдовенко. — К., 2005. — 19 с. — С. 6-7, С. 1; С. 10-11.

коливань у державній політиці, культурі й освіті в останній десятилітті XIX ст. і до 1917 року, виокремлює кілька періодів у їх проведенні: 1861–1885 рр. ініціатором проведення освітянських з'їздів на Харківщині став педагог і громадський діяч М. Лавровський (у січні 1861 р.), усій за яким 1867 року свої з'їзди на Катеринославщині почав проводити І. М. Корф); 1885–1899 рр. (у 1885 р. через громадсько-педагогічний резонанс освітянських з'їздів, посилення уваги суспільства до проблем розвитку народної школи, а також з політичних міркувань проведення освітянських з'їздів було заборонено, однак, попри заборону та утиスキ з боку влади, і далі працювали літні педагогічні курси); 1899–1904 рр. (1899 року було затверджено Тимчасові правила про з'їзди вчителів почапкових училищ; крім того, поширеними стали всеросійські освітянські з'їзди, які мали величезний вплив на суспільні процеси, на розвиток педагогічної думки й шкільництва як у цілому в імперії, так і в Україні⁷. Як замічає А. Калачов, у 1872–1915 рр. відбулися 49 всеросійських з'їздів з різних педагогічних проблем, причому в 1908–1913 рр. їх було 12¹⁶; у 1905–1907 рр. відбулася значна радикалізація педагогічного руху як невід'ємної складової загальнодержавного процесу; на з'їздах зутили вимоги обмежити наглядові функції освітянського чиновництва за школою і вчителем, широкого заступення до освітніх сирав громадськості, надання вчителю більшої свободи й самостійності у виборі прийомів і методів роботи, підручників і посібників, вареативної частини навчальних планів і програм тощо; у 1907–1917 рр. місцеві з'їзди вчителів майже не відбувалися, але регулярно проводилися короткострокові літні педагогічні курси⁸.

Свої перші вчительські з'їзди на Катеринославщині відомий український педагог, земський діяч М. Корф провів у 1867–1869 рр.⁹ За дослідженням Л. Балы, саме М. Корф висловив ідею регулярного періодичного проведення вчительських з'їздів-курсів, обґрунтував необхідність такої роботи і заклав основи для її практичного проведення¹⁰. Це були не перші в Росії з'їзди народних вчителів. С відомості про такі заходи у земських колоніях Херсонської, Таврійської, Катеринославської губерній, у Харківському навчальному окрузі¹¹, але вони залишилися в історії заходами місцевого значення, не мали розголосу і не сиравили значного впливу на становлення в крайні земській діяльності з підвищення якваліфікації народних вчителів.

Велике значення для удосконалення роботи з'їздів і курсів мало присвячення до цієї справи земського руху. Прогресивна частина земців у подібних заходах вбачала тимчасовий захід, який давав можливість повідомити вчителям мінімум необхідних знань та одержати від них зворотну інформацію щодо проблемних питань. Більше того, перед з'їздами і курсами висувалися конкретні завдання: підгрумувати,

⁷ Вдовенко В. В. Проблеми початкової освіти України в роботі педагогічних з'їздів : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук / В. В. Вдовенко. — К., 2005. — 19 с. — С. 7–8, С. 8–9.

¹⁶ Калачев А. В. Развитие земской школы России второй половины XIX – начала XX в. как образовательной системы демократического типа : автореф. дис. на соискание учёной степени кандидата наук [електронний ресурс] / А. В. Калачев. — Волгоград, 2001. — Режим доступа: [http://www.dissertat.com/content/rазвитие-земской-школы-rossии-второй-половины-xix-начала-xx-v-kak-obrazovatelnoi-sistemy-d](http://www.dissertat.com/content/rазвитие-земской-школы-россии-второй-половины-xix-начала-xx-v-kak-obrazovatelnoi-sistemy-d)

⁹ Байдя Я. А. К. Д. Ушинський та М. О. Корф: Біля джерел земської діяльності з підвищення якваліфікації народних вчителів [електронний ресурс] / Я. А. Байдя — Режим доступу: <http://indexof.org/baidya-la-kushinskoy-ta-korof-bilya-dzhetsel-zemstvskoye-diynosti-z-podvishchennya-kvalifikatsiyi-narodnykh-vchitelyiv/>

¹¹ Дроздова О. І. Педагогічні з'їзди на теренах України та Росії: виступи та матеріали [електронний ресурс] / О. І. Дроздова. — Режим доступу: http://www.zbirashky.gov.ua/cgi-bin/zbirash_kibov/cgi-bin/zbirash_64.xls

оновлювати їй поновлювати знання вчителів; спонукати їх до самоосвіти; зміцнювати зв'язок педагогічної науки й практики; розвивати корпоративний дух учительства; привертати увагу влади, громадськості, самого вчительства до проблем народної освіти, пропонувати можливі способи їх розв'язання; надавати вчителям можливість для спілкування й певного відночнику⁷.

Проводячи просвітницьку діяльність, земства вирішували різні проблеми освіти і нагромадили багатий досвід. За їх ініціативи вчительські з'їзди відбувались з 1867 по 1874 рр. Їх діяльність було поновлено у середині 1890-х рр. У часи заборони замість з'їздів відбувалися педагогічні курси: з 1875 року в Полтавській губернії (щорічно в трьох повітах) та Чернігівській (щорічно в п'яти повітах), з 1867 р. — у Катеринославській, з 1878 р. — у Харківській губернії. На початку ХХ ст. їх замінили загальноосвітні курси¹⁷. За даними Л. Бадьї, загалом земства українських губерній провели близько 40 учительських з'їздів та курсів. Найбільш активно та послідовно ця робота проводилася в Полтавській губернії².

Загалом, для з'їздів наприкінці ХІХ — у перші десятиліття ХХ ст. (а це педагогічні, учительські, з'їзди з народної освіти, земські з'їзди, медичні, Пироговські з'їзди, з'їзди з експериментальної педагогіки тощо) характерним був обмін думками з актуальних проблем методик викладання, організації шкільної справи, становища народних учителів та багато інших питань, що потребували передочергового вирішення. На жаль, питання фізичного виховання на цих з'їздах не стояли на першому місці. Так, можна навести приклад ІІ Всеросійського з'їзду природознавців у Москві (1869 р.), де відомий педіатр М. Тольський у промові «Про значення гігієни в суспільному житті й особливо в її застосуванні до національних навчальних закладів» виклав результати багаторічних спостережень, що виявили значну кількість школярів з неправильною поставкою, викривленням хребта, первовими розладами, фізичною слабкістю, короткозорістю, недоокрів'ям¹⁸.

У квітні 1916 року у Києві відбувся педагогічний з'їзд, VII секція якого мала назву «Фізичне виховання в його відношенні до морального»²⁶. На засіданні секції заслухали доповіді лікарів Г. Болевського («Роль лікаря у школі»), В. Крамаренка («Необхідні покращення у справі формування фізичного виховання в чоловічих середньо-навчальних закладах»), О. Анохіна («Гімнастика, спорт та ігри в середній школі та організація фізичних вправ як фактор морального виховання») та Д. Янковського («Весняні прогулянки, дитячі травневі сілки, саджання дерев і практичне ознайомлення учнів з природою»)²⁷. У резолюціях з'їзду з питання фізичного виховання, зокрема, зазначено: «9. Необхідне ознайомлення самих викладачів з основами шкільної гігієни і фізичного виховання для сильної роботи із шкільним лікарем і керівником фізичного виховання. ... 10. Для правильного

⁷ Вдовенко В. В. Проблеми початкової освіти України в роботі педагогічних з'їздів: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.01 / В. В. Вдовенко. — К., 2005. — 19 с. — С. 7–8.

¹⁷ Каталог Л. О. Просвітницька діяльність земств в Україні (кінець ХІХ — початок ХХ ст.) [електронний ресурс] / Л. О. Каталог. — Режим доступу: http://www.nauka.com/11_EISN_2011/Istoria/2_84811.doc.htm

¹⁸ Бадьї Л. Учителські з'їзди та курси на Україні у 70-ті роки ХІХ ст. [електронний ресурс]. / Л. Бадьї. — Режим доступу: http://library.nfri.org/collection_files/psuhs_pedagog_prob_silsk_shkolu/23/viznuk_25.pdf

¹⁹ Істория гигиена, легей и погросток [електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.hallibert.com/www.tsflibainfo/kslud_zhilk_nlo/forosok.htm

²⁰ Педагогический съезд 12–19 апреля 1916 года в г. Киеве / Киевский учебный округ. — К.: Типография Товарищества И. Н. Купнерев и К., 1916. — 48 с. — С. 11, 13.

формування фізичного виховання необхідно застосувати посаду керівника фізичним вихованням, із спеціальною теоретичною і практичною підготовкою». ...
 11. Необхідно відкрити при навчально-окружних управліннях однорічні курси з фізичного виховання, з правом вступу на ці курси осіб із середньою освітою»²⁶. Крім того, учасники з'їзду підняли питання про створення Інституту фізичного виховання та вироблення національної системи фізичного виховання «відповідно до побутових і природних умов певної місцевості»²⁶.

Серед загальноросійських з'їздів найбільший резонанс викликав I Всеросійський з'їзд з питань народної освіти (22 грудня 1913 р. — 3 січня 1914 р.), який висловився за створення єдиної школи, яка сприяла б фізичному, моральному, естетичному і розумовому вихованню дитини і готувала людину «до розумного і чесного вирішення питань особистого та суспільного життя»¹⁴. З'їзд наголосив на необхідності обмежити використання дитячої праці на виробництві та на охороні праці дітей, також було поставлено питання про надання права на освіту неросійським народам. Торкаючись фізичного виховання, з'їзд висказав, що найкращим його засобом є ігри, прогуллянки, екскурсії та гімнастика. Проведення спортивних змагань у школах у тому витіжі, в якому вони проходили в школах Західної Європи і почали практикуватися в Росії, з'їзд висказав непримітивним, вважаючи їх шкідливими для морального виховання дітей¹⁴.

Крім з'їздів суперечкою педагогічного спрямування, у вказаній період проходили медичні і так звані Пироговські з'їзди, у програмах яких також відімінялися проблеми здоров'я, гігієни тощо. Медичні з'їзди у другій половині XIX ст. отримали широкий розвиток, впливаючи на розвиток науки, на вирішення різних питань громадського здоров'я. Так, у 1871 р. у Києві відбувся третій медичний з'їзд, серед секцій якого працювала й статистично-гігієнічна секція²¹. Пироговські з'їзди проходили під патронажем організованого в 1883 р. «Товариства російських лікарів в ім'я М. Пирогова», більш відомого як Пироговське товариство. За період 1885—1916 рр. у Росії було організовано тринацят' Пироговських з'їздів (вісім у Санкт-Петербурзі і чотири в Москві)¹³. Зокрема, VI—XIII з'їзди позначені посиленням інтересу до теоретичних розробок соціально-гігієнічних учень¹³.

Висновки

Педагогічні курси-з'їзди 1960-1970 рр. допомогли не лише в пошуку найефективніших форм організації та методів роботи освітніх закладів, методик викладання навчальних предметів тощо, а й у вирішенні нагальних проблем фізичного

²⁶ Педагогический съезд 12-19 апреля 1916 года в г. Киеве / Киевский учебный округ. — К. : Типография Товарищества И. Н. Купнерев и К., 1916. — 48 с. — С. 46.

¹⁴ Зуев В. Нормативно-правовое регулирование ответственности сферы физической культуры и спорта [электронный ресурс] // В. Зуев. — Режим доступа: http://bookz.ru/authors/valentin-zuev#page_3-поплаву_784/page_3-poplavu_784.html

²¹ Медицинские съезды [электронный ресурс] // Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауз и И. А. Ефрона. — Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/bslozhaz/_ebon/65948%D0%9C%D0%95%D0%91%D0%9E%D0%94%D0%88%D1%86%D0%83%D0%BD%D1%82%D0%BA%D0%F8%D0%9B%D0%B3

¹³ Задеева Е. Б. Пироговские съезды врачей и их роль в становлении системы государственного здравоохранения в России: конец XIX — начало XX вв.: автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. ист. наук [электронный ресурс] / Е. Б. Задеева. — М., 2004. — Режим доступа: <http://www.dissertac.com/content/pirogovskie-szessdy-vrachei-i-ikh-rol-v-stavlenii-sistemy-gosudarstvennogo-zdravoobrashenija>

виховання дітей та молоді. Тогочасні з'їзди мали переважно методичний характер, але їх незапереною заслугою є те, що вони «не лише сприяли поліпшенню освітньо-педагогічного рівня вчителів, їхнього матеріального становища й соціального статусу, а й солідаризації вчительської корпорації»⁷.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

Робота з'їздів слугувала джерелом для поглиблення й оновлення практичної діяльності, що вимагає подальшого вивчення минулого досвіду.

Список використаних джерел

1. Бад'я Л. А. Хронологія проведення земствами України літніх вчительських курсів (друга половина XIX – початок ХХ ст.) / Л. А. Бад'я // Історико-педагогічний альманах. — 2009. — № 1. — С. 81–87.
2. Бад'я Л. Учительські з'їзди та курси на Україні у 70-ті роки ХІХ ст. [електронний ресурс]. / Л. Бад'я. — Режим доступу : http://library.udriu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/23/vistruk_25.pdf
3. Бад'я Л. А. К. Д. Ушинський та М. О. Корф біля джерел земської діяльності з підвищення кваліфікації народних вчителів [електронний ресурс] / Л. А. Бад'я. — Режим доступу : <http://intkonf.org/badya-la-kdushinskiy-ta-mokorf-bilya-dzherel-zemskoyi-diyalnosti-z-pidvischennya-kvalifikatsiyi-narodnih-vchiteliv/>
4. Березівська Л. Д. Освітньо-виховна діяльність Київських просвітницьких товариств (друга половина XIX – початок ХХ ст.) / Л. Д. Березівська. — К. : Молодь, 1999. — 191 с.
5. Бунаков Н. Как я стал и перестал быть «учителем учителей» / Н. Бунаков. — СПб. : Тип. Т-ва «Общественная польза», 1905. — 160 с.
6. Вдовенко В. В. З'їзди народних вчителів України (1861–1920 рр.) як один із напрямків їх післядипломної освіти та підвищення навчально-методичного забезпечення учебного процесу / В. В. Вдовенко // Оновлення змісту та форм дошкільної і початкової освіти України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. — Миколаїв, 2003. — С. 85–91.
7. Вдовенко В. В. Проблеми початкової освіти України в роботі педагогічних з'їздів : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.01 / В. В. Вдовенко. — К., 2005. — 19 с.
8. Вежлев А. М. Учительские съезды и курсы в России: (вторая половина 19 века) / А. М. Вежлев // Советская педагогика. — 1952. — № 7. — С. 35–46.
9. Ганелин Ш. И. Очерки по истории средней школы в России во 2-й половине XIX века / Ш. И. Ганелин. — М. : Учпедгиз, 1954. — 303 с.
10. Х Съездъ русскихъ врачей въ память Н. И. Пирогова. Москва 25 Апрѣля – 2 Мая 1907 года / подъ ред. д-ра мед. Г. И. Дембо. — С.-Петербургъ : Изд. журната «Практическая Медицина» (В. С. Эйтингеръ), 1907. — 252 с.
11. Діденко О. І. Педагогічні з'їзди на теренах України та Росії: витоки та наслідки [електронний ресурс] / О. І. Діденко. — Режим доступу : http://www.itbis-nbuu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuu/cgiirbis_64.exe

⁷ Вдовенко В. В. Проблемы початкової освіти України в роботі педагогічних з'їздів : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.01 / В. В. Вдовенко. — К., 2005. — 19 с. — С. 10

12. Днепров О. Д. Советская литература по истории школы и педагогики дореволюционной России 1918–1977: библиогр. указ. / О. Д. Днепров; Акад. пед. наук, НИИ общ. педагогики. — М.: НИИ ОП, 1979. — 446 с.

13. Злодеева Е. Б. Пироговские съезды врачей и их роль в становлении системы государственного здравоохранения в России: конец XIX – начало XX вв.: автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. ист. наук [электронный ресурс] / Е. Б. Злодеева. — М., 2004. — Режим доступа: <http://www.dissertcat.com/content/pirogovskie-sezdy-vrachei-iikh-rol-v-stanovlenii-sistemy-gosudarstvennogo-zdravookhraneniya>

14. Зуев В. Нормативно-правовое регулирование отечественной сферы физической культуры и спорта [электронный ресурс] / В. Зуев. — Режим доступа: http://bookz.ru/authors/valentin-zuev/normativ_784/page-3-normativ_784.html

15. История гигиены детей и подростков [электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.health.gov.ua/www.nsf/maindocs/hyg_child_ru?opendocument

16. Калачев А. В. Развитие земской школы России второй половины XIX – начала ХХ в. как образовательной системы демократического типа: автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. пед. наук [электронный ресурс] / А. В. Калачев. — Волгоград, 2001. — Режим доступа: <http://www.dissertcat.com/content/razvitiye-zemskoi-shkoly-rossii-vtoroi-poloviny-xix-v-kak-obrazovatelnoi-sistemy-d>

17. Кішинець Л. О. Просвітницька діяльність земств в Україні (кінець XIX – початок ХХ ст.) [електронний ресурс] / Л. О. Кішинець. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2011/Istoria/2_84811.doc.htm

18. Корж Л. В. Освітня діяльність земств Харківської губернії (в кінці XIX – на початку ХХ століття): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Л. В. Корж. — К., 1999. — 197 с.

19. Корф Н. А. Учительские съезды / Н. А. Корф // Наше школьное дело : сб. ст. по училищеведению. — М. : Изд. Братьев Саласовых, 1873. — С. 25–36.

20. Мармазова О. І. Просвітницька діяльність земств в Україні (кінець XIX – початок ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук : 07.00.01 / О. І. Мармазова ; Донецький держ. ун-т. — Донецьк, 1998. — 16 с.

21. Медицинские съезды [электронный ресурс] // Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефона. — Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/65948/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D0%8B%D1%86%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%82%D0%9F

22. Мироненко В. В. Роль И. П. Деркачева в организации первых съездов народных учителей в г. Симферополе в конце XIX века [электронный ресурс] / В. В. Мироненко. — Режим доступа: http://sevfu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/5133/1/124_39.pdf

23. Настольная книга по народному образованию: законы, распоряжения, правила, инструкции, уставы, справочные сведения и пр. по школьному и внешшкольному образованию народа: пособие для земских и город. общест. учреждений, директоров и инспекторов народных училищ, учреждений и лиц духовно-учебного ведомства, народных учителей и других деятелей по народному образованию: состав. Г. Фальборком и В. Чарновским: в 4-х т. / ред.-сост. Г. А. Фальборк, В. И. Чарновский. — СПб. : Типо-литография Б. М. Вольфа, 1899–1911. — Т. 2. — С. 716–1538 с.

24. Олійник Н. А. Освітня діяльність земств Чернігівської губернії у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. А. Олійник. — Чернігів, 2008. — 236 с.
25. Осоков А. В. Начальное образование в дореволюционной России (1861–1917 гг.): учеб. пособие для пед. институтов / А. В. Осоков. — М. : Просвещение, 1982. — 208 с.
26. Педагогический съезд 12–19 апреля 1916 года в г. Киеве / Киевский учебный округ. — К. : Типография Товарищества И. Н. Кушнерев и К., 1916. — 48 с.
27. Петрощук Н. Проблема підвищення кваліфікації вчителів у роботі освітівських з'їздів України (кінець ХІХ ст.) [електронний ресурс] / Н. Петрощук // Педагогічний дискурс. — Режим доступу :
- http://elibrary.kubg.edu.ua/3781/1/N_Petroshchuk_PD_16_IPPO.pdf
28. Рижкова М. С. Педагогічні з'їзди та курси як форма підвищення кваліфікації вчителів (початок ХХ століття) [електронний ресурс] / М. С. Рижкова. — Режим доступу : <http://repo.uira.edu.ua/jspui/handle/123456789/3346>
29. Тригубенко В. В. Освіта і педагогічна думка в Києві за тисячу років: навч. посіб. / В. В. Тригубенко, Л. С. Пестеренко. — К. : ТОВ «Кадри», 2002. — 369 с.

Наукове видання

**ВІСНИК
ПСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Випуск 14(27)

Редактор — Іващенко Л. С.
Дончевська Л. Г.

Отрішко В. І.

Коректор — Іващенко Л. С.

Комп'ютерна верстка — Васильченко Я. Й.

Здано до склад. 20.05.2015 р. Підп. до друку 15.07.2015 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. 15,11 Наклад 300 прим. Зам. № 1025.

Державний вищий навчальний заклад
«Університет менеджменту освіти»
вул. Артема, 52-А, м. Київ, 04053. т.: (044) 484-10-96.
e-mail: rector@umno.edu.ua

Видавнича група «Атопол Груп»
01011, Київ, Кловський узвіз, 13, оф. 8, тел. (044) 496-18-98
Свідоцтво Держкомтелерадіо України ДК №3696 від 02.02.2010 року

Віддруковано ТОВ «АТОПОЛ ГРУП»
Адреса: м. Київ, Кловський узвіз, 13, оф. 8,
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої діяльності КІ 30 від 24.05.2002